

2. Лапатников М.В. Перспективы субсидиарного обвинення в российском уголовном процессе / М.В. Лапатников // Российская юстиция. – 2014. – № 2. – С. 37–40.
3. Перепелиця С.І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / С.І. Перепелиця ; Націон. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 20 с.
4. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : [монографія] / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
5. Підтримання прокурором державного обвинувачення / [Л.Р. Грицаєнко, Г.П. Серета, М.К. Якимчук та інші] ; за заг. ред. Г.П. Середи. – К. : Юридична думка, 2010. – 656 с.
6. Малярчук, Н.В. Приватне обвинувачення як диференціація кримінально-процесуальної форми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н.В. Малярчук ; Київськ. націон. ун-т внутр. справ, МВС України. – Київ, 2010. – 18 с.

КАРПЕНКО І. М.,
аспірант кафедри кримінального
права та кримінології
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 343.237

СПЕЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВУЧАСТІ В ЗЛОЧИНІ: ОСНОВНИЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ТА ОБСЯГ

У статті розглядаються спеціальні питання співучасті в злочині. Визначаються основні кримінально-правові характеристики цього поняття, встановлюються критерії віднесення відповідних ситуацій до обсягу поняття «спеціальні питання співучасті». Проводиться систематизація відповідної групи особливих ситуацій співучасті в злочині.

Ключові слова: співучасть у злочині, спеціальні питання співучасті в злочині, основний кримінально-правовий зміст.

В статье рассматриваются специальные вопросы соучастия в преступлении. Определяются основные уголовно-правовые характеристики этого понятия, устанавливаются критерии отнесения соответствующих ситуаций к специальному вопросу соучастия в преступлении. Проводится систематизация данной группы особых ситуаций соучастия в преступлении.

Ключевые слова: соучастие в преступлении, специальные вопросы соучастия в преступлении, основное уголовно-правовое содержание.

This paper discusses special issues of complicity in the crime. The basic criminal characteristics of complicity are considered. Criteria for inclusion appropriate situations to the volume of the term «special issue of complicity» are researched. It is also conducted systematization of the relevant group of specific situations of complicity in the crime.

Key words: complicity in the crime, special issues of complicity in the crime, basic criminal content.

Вступ. У теорії кримінального права немає однастайності щодо кола тих специфічних ситуацій, які охоплюються поняттям «спеціальні питання співучасті у злочині». Зазвичай це поняття «представляє» ті кримінально-правові ситуації, у яких загальний зміст співучасті як особливої форми вчинення злочину не дає можливості їхньої однозначної, точної, конкретної оцінки. Як правило, такий стан речей зумовлений «особливим» характером цих ситуацій, однак певний вплив на наявність «елементу невизначеності» в їхньому змісті справляють й особливості їх законодавчого регулювання.

Постановка завдання. У цьому плані досить актуальним видається дослідження, у якому буде здійснено: а) визначення основних кримінально-правових характеристик поняття «спеціальні питання співучасті в злочині»; б) встановлення підстав (критеріїв), за якими відповідні ситуації можуть бути включені до обсягу цього поняття; в) оцінку обґрунтованості включення окремих ситуацій до обсягу поняття «спеціальні питання співучасті в злочині».

Результати дослідження. Основні кримінально-правові характеристики поняття «спеціальні питання співучасті в злочині». У чинному Кримінальному кодексі України 2001 року (далі – КК, КК України) містяться положення, які стосуються видів співучасників, форм співучасті, окремих особливостей кваліфікації злочину, вчиненого в співучасті, тощо. Значна частина цих положень досить повно й конкретно регламентують відповідні ситуації, а тому особливих проблем щодо їх вирішення в правозастосовній практиці не виникає.

Водночас з урахуванням нормативного змісту окремих положень КК, що стосуються вчинення злочину в співучасті, та практики їх застосування можна виокремити ситуації, які не мають змістовних характеристик, достатніх для їх однозначного («безпроблемного») розуміння в теорії кримінального права та належної («адекватної») оцінки в правозастосовній практиці. Неоднозначність та (або) неповна визначеність кримінально-правового змісту цих ситуацій свідчить про певну їх особливість, «проблемність».

Отже, можна дійти висновку, що всі ситуації, пов'язані з вчиненням злочину в співучасті, залежно від повноти й конкретності їх кримінально-правового змісту можна поділити на типові (стандартні) і нетипові (особливі).

Типовими є ситуації, які чітко врегульовані в КК і дають змогу однозначно визначити норму кримінального закону, що передбачає відповідальність співучасників за вчинене ними. Питання кваліфікації таких ситуацій не викликають суперечностей в теорії кримінального права й проблем у процесі правозастосування, адже законодавство містить щодо них прямі орієнтири, які в достатньому обсязі регулюють питання відповідальності співучасників. Наприклад, ч. 2 ст. 29 КК передбачає необхідність посилання під час кваліфікації злочину, вчиненого організатором, підбурювачем чи пособником, на відповідну частину ст. 27 КК.

Якщо ж в ситуації наявна зазначена вище «проблемність», її можна віднести до нетипових (особливих) кримінально-правових ситуацій співучасті в злочині. Останні у свою чергу залежно від характеру «проблемності» в їхньому кримінально-правовому змістові можуть бути поділені на: а) нетипові ситуації, «проблемність» яких пов'язана виключно зі співучастю як особливою формою вчинення злочину; б) нетипові ситуації, «проблемність» яких обумовлена поєднанням окремих проявів співучасті в злочині з іншими особливостями його вчинення, що відносяться до інших інститутів кримінального права.

Таким чином, з урахуванням сформульованих вище положень особливості кримінально-правового змісту останньої «підгрупи» ситуацій полягають у такому:

1) «родовою» характеристикою цих ситуацій, що об'єднує їх з іншими нетиповими (особливими) ситуаціями співучасті в злочині, є певна «проблемність» кримінально-правового змісту; вона обумовлює різне його розуміння в теорії та (або) неоднозначні підходи щодо оцінки таких ситуацій в правозастосовній практиці; ця характеристика дозволяє відокремити нетипові (особливі) ситуації співучасті в злочині від типових;

2) *специфічною* характеристикою цих ситуацій є обумовленість «проблемності» їхнього кримінально-правового змісту поєднанням окремих проявів співучасті в злочині з іншими особливостями його вчинення, що відносяться до інших інститутів кримінального права; саме ця характеристика дозволяє виокремити цю підгрупу з групи нетипових (особливих) ситуацій співучасті в злочині;

3) *чинниками*, що безпосередньо визначають конкретний зміст «проблемності» цих ситуацій, можуть бути такі: а) неповнота або суперечливість їх регламентації в КК чи відсутність такої регламентації взагалі; б) неприйнятність для оцінки цих ситуацій сформульованих законодавцем загальних нормативних орієнтирів; в) суперечливі тенденції правозастосовної практики щодо їх оцінки; щодо деяких ситуацій окремі з зазначених чинників можуть взаємодіяти.

Один із можливих варіантів визначення кримінально-правового змісту поняття «спеціальні питання співучасті у злочині» – поширення на це словосполучення наведених вище характеристик, що стосуються лише останньої підгрупи «проблемних» ситуацій. І хоча таке визначення може видатися занадто «звуженим», саме воно, на наш погляд, дозволить послідовно й коректно реалізувати системний підхід щодо врахування особливостей кримінально-правового змісту різних ситуацій співучасті в злочині під час їх оцінки на нормативному, теоретичному та правозастосовному рівнях.

Насамперед це стосується систематизації окремих ситуацій співучасті в злочині. Зокрема, зазначені характеристики будуть виступати тими *критеріями* (підставами), за якими ту чи іншу ситуацію можна включити до обсягу поняття «спеціальні питання співучасті в злочині». Зауважимо, що друга із цих характеристик – поєднання окремих проявів співучасті в злочині з іншими особливостями його вчинення, що відносяться до інших інститутів кримінального права, – має бути притаманною діянню принаймні одного співучасника.

Оцінка обґрунтованості включення окремих ситуацій до обсягу поняття «спеціальні питання співучасті в злочині». Ще Б.С. Утевський у своїй роботі 1939 р. «Співучасть у злочині» окремо розглядав питання відповідальності співучасників за дії, вчинені виконавцем, співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом та відповідальність співучасників під час добровільної відмови виконавця [11, с. 12–15].

Пізніше П.І. Гришаєв та Г.А. Крігер у праці 1959 р. «Співучасть за радянським кримінальним правом» окремо виділяли питання відповідальності співучасників, причетності до злочину й спеціальні питання співучасті, до яких вони відносили співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом, співучасть і стадії розвитку злочинної діяльності, у межах якого розглядали співучасть на стадії готуванні й замаху на злочин, а також особливості добровільної відмови від злочину під час співучасті [3, с. 256].

А.А. Піонтковський у монографії 1961 р. «Вчення про злочин за радянським кримінальним правом» використовує зворот «спеціальні питання вчення про співучасть». До цих питань він відніс питання ставлення у вину об'єктивних обставин, які відносяться до умов вчинення виконавцем злочину, і обставин, які відносяться до особистості виконавця, решти співучасників злочину; співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом, ексцес виконавця й добровільну відмову [8, с. 583–589].

Ф.Г. Бурчак у своїй монографії 1986 р. «Співучасть: соціальні, кримінологічні і правові проблеми» детально розглядав питання відповідальності співучасників в закінченому й незакінченому злочині, відповідальності під час невдалої співучасті в злочині, під час добровільної відмови від співучасті в злочині, відповідальності співучасників під час ексцесу виконавця, а також вплив об'єктивних і суб'єктивних обставин, що стосуються одних співучасників, на відповідальність інших [2, с. 156–189].

Один із співавторів сучасного підручника з кримінального права України М.І. Бажанов зазначав, що, крім загальних, «виникає ціла низка так званих спеціальних питань відповідальності за співучасть. До них належать:

- співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом;
- провокація злочину;
- ексцес виконавця;
- безнаслідкова співучасть;
- невдале підбурювання чи пособництво;
- добровільна відмова співучасників»[5, с. 239].

Деякі вчені спеціально розглядали питання співучасті в триваючих і продовжуваних злочинах [12, с. 9–10].

Автори сучасного російського підручника з кримінального права виділяють окремо від «правил індивідуалізації відповідальності співучасників» лише три проблемні питання, пов'язані з кваліфікацією злочину, вчиненого у співучасті, а саме: ексцес виконавця, добровільна відмова співучасників, невдала співучасть [10, с. 123–125].

Не зупиняючись на аналізі праць інших вчених, які займалися цією проблематикою, зазначимо, що кожен із них виділяв «своє» коло проблемних ситуацій співучасті в злочині, однак багато в чому коло відповідних ситуацій у них співпадає. Очевидно, відмінність полягала в їхньому власному розумінні змісту й особливостей цих ситуацій, у стані їх нормативного регулювання й тенденціях правозастосовної практики.

З огляду на те, що підходи науковців до визначення кола ситуацій, які, на їх погляд, потребують окремого розгляду, різняться, доцільно з'ясувати, чи всі вони можуть бути віднесені до спеціальних питань співучасті в злочині в запропонованому нами розумінні цього поняття. Зупинимось детальніше на окремих ситуаціях.

Деякі вчені серед спеціальних питань відповідальності за співучасть у злочині розглядають питання кваліфікації причетності до злочину [7, с. 206; 6, с. 162], що, на нашу думку, є невиправданим, оскільки кримінальне законодавство й теорія кримінального права не визнають причетність до злочину співучастю. Ще в 1941 р. професор А.Н. Трайнін досить чітко розмежував ці два кримінально-правові явища. Як зазначав вчений, причетність охоплює такий зв'язок третіх осіб зі злочинном, який не досягає інтенсивності співучасті, але який все ж не може залишитись за межами кримінального правосуддя. «Співучасник – завжди співавтор злочину: у якій би ролі (організатор, підбурювач, виконавець чи пособник) не виступав співучасник, він завжди заподіює злочинний результат». Натомість дії особи, причетної до злочину, ніколи не виступають причиною злочинного результату [9, с. 130]. Причетність до злочину – це дія чи бездіяльність, яка пов'язана з вчиненням злочину, проте не є співучастю в ньому [6, с. 162]. Хоча із цієї дефініції й не можна зробити висновок про кримінально-правовий зміст самого явища, що визначається, проте вона категорично заперечує можливість віднесення причетності до спеціальних питань відповідальності за співучасть у злочині. Такий підхід, коли причетність розглядається в межах вчення про співучасть, склався, очевидно, у зв'язку з деякою подібністю цих кримінально-правових інститутів. Однак ці явища є різними, вони не співпадають за своїм змістом, і тому причетність до злочину варто розглядати окремо від спеціальних питань співучасті.

Деякі вчені розглядали в межах специфічних ситуацій співучасті в злочині так звану невдалу співучасть [7, с. 194–200], що, на нашу думку, також є невиправданим, оскільки в цьому разі взагалі відсутні ознаки спільного вчинення злочину, а отже, і співучасті. У таких випадках немає спільності діянь, яка є обов'язковою ознакою співучасті, немає тут згоди на спільне вчинення злочину [5, с. 243]. «Невдале підбурювання» має місце там, де можливий (передбачуваний, потенційний) виконавець (у виняткових випадках – інший «потенційний» співучасник) – особа, якій пропонується спільно вчинити злочин, – відхиляє цю пропозицію, що йде від іншої особи. У таких випадках співучасть не виникає. Відтак «потенційний (передбачуваний) співучасник» кримінальної відповідальності не несе, а особа, яка намагалася схилити його до спільної участі у вчиненні умисного злочину, має відповідати за готування до злочину, який вона бажала

вчинити. Тому це питання коректніше розглядати в межах інституту стадій злочину, а не співучасті в злочині.

Окремі науковці відносили до специфічних ситуацій співучасті співучасть у необережних злочинах [9, с. 109–118], що також є невиправданим, оскільки саме нормативне визначення співучасті в злочині (ст. 26 КК України) заперечує можливість співучасті в необережних злочинах.

Сучасна дослідниця питань співучасті в злочині Ю.В. Абакумова в межах розглядуваних нею проблем кримінальної відповідальності співучасників виділяє «спеціальні питання кримінальної відповідальності співучасників». До них вона відносить питання відповідальності особи, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їхньої злочинної діяльності. При цьому автор вважає, що дії такої особи не слід визнавати співучастью, оскільки вона діє не за власною ініціативою, а за спеціальним завданням. На наш погляд, така ситуація є досить проблемною. По-перше, у ч. 2 ст. 43 КК прямо вказується, що така особа підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення в складі організованої групи чи злочинної організації злочину, який наділений визначеними цією нормою обов'язковими характеристиками. Однак така вказівка в законі прямо не визначає кваліфікацію дій вказаної особи з інкримінуванням їй кваліфікуючої ознаки вчинення злочину організованою групою (за попередньою змовою групою осіб), якщо така ознака передбачена відповідним юридичним складом злочину. По-друге, у випадках, коли одна особа провокує вчинення злочину іншою особою з метою її викриття, провокатор традиційно розглядається як співучасник (підбурювач) такого злочину. По-третє, як зазначає сама науковець, «основним аргументом, чому такі дії фактично не утворюють співучасті, автори вбачають у стані крайньої необхідності, у якому, на їх думку, особа перебуває постійно під час виконання спеціального завдання». Автор також вказує на те, що стан крайньої необхідності не може поширюватись на весь період перебування особи в складі організованої групи або злочинної організації. Діяння інших учасників цих об'єднань вчений пропонує розглядати як співучасть у злочині, при цьому вона не визначає, чи зміниться оцінка їхніх дій, якщо кількість учасників організованої групи чи злочинної організації на певному етапі її функціонування після «виключення» із числа співучасників особи, яка виконує спеціальне завдання, буде меншою, ніж встановлена законом [1, с. 231]. Відсутність чіткої й повної регламентації цього питання, а також неоднозначність у підходах до його вирішення, конкретизація додатковими характеристиками інституту обставин, що виключають злочинність діяння, дають підстави відносити цю ситуацію до спеціальних питань співучасті в злочині.

Для кращого розуміння змісту спеціальних питань співучасті в злочині їх доцільно було б *систематизувати*. У науковій літературі, як правило, така систематизація не проводиться, а дається лише перелік таких питань.

На думку А.П. Козлова, спеціальні правила кваліфікації виникають у зв'язку зі специфікою відображення співучасті в Особливій частині КК. У ній не відображається співучасть взагалі, не відображаються види співучасників і співучасті, не відображається елементарна співучасть, і виділено тільки груповий злочин того чи іншого різновиду. Саме тому, на його погляд, набагато логічніше будувати кваліфікацію співучасті не на видах співучасті (співвиконавстві чи співучасті з розподілом ролей), а на формах співучасті, оскільки в основі своєї кваліфікація спирається на норми Особливої частини. Автор поділяє особливості кваліфікації співучасті з врахуванням її форми на кваліфікацію співучасті у формах, які визначені в Особливій частині КК або в якості самостійних видів злочинів (організація незаконного збройного формування або участь у ньому; бандитизм; організація злочинного співтовариства; масові заворушення), або в якості обтяжуючих чи особливо обтяжуючих обставин [4, с. 333–334].

Класифікація спеціальних правил кваліфікації співучасті, запропонована А.П. Козловим, хоча вона й охоплює багато проблемних ситуацій, які можуть виникнути

під час кваліфікації дій співучасників злочину, не може бути нами сприйнята повною мірою, оскільки вона не відповідає викладеному вище розумінню поняття спеціальних питань співучасті.

На наш погляд, одним з орієнтирів (критеріїв) для «внутрішньої» систематизації спеціальних питань співучасті в злочині можуть виступати ті чинники, які були нами виділені в межах третьої характеристики розглядуваної підгрупи специфічних ситуацій співучасті в злочині. Нагадаємо, що йдеться про ступінь законодавчої регламентації відповідної ситуації, а також про неоднозначне її вирішення на науковому та правозастосовному рівнях.

Так, за ступенем (рівнем) законодавчої регламентації того чи іншого спеціального питання співучасті в злочині їх можна поділити на дві групи питань. До першої групи слід віднести питання, які певною мірою знайшли своє відображення на рівні КК і хоча б частково мають нормативні орієнтири для їх практичного вирішення. До них належать, зокрема, питання, пов'язані з:

- кваліфікацією окремих проявів співучасті з урахуванням стадії злочину (у тому числі, у триваючих і продовжуваних злочинах);
- кваліфікацією дій співучасників під час ексцесу виконавця;
- кваліфікацією дій окремих співучасників під час добровільної відмови;
- кваліфікацією співучасті в злочинах зі спеціальним суб'єктом;
- кваліфікацією дій особи, яка виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

До другої групи можна віднести питання, щодо яких на рівні КК взагалі відсутні нормативні орієнтири, наприклад, питання, що стосуються кваліфікації дій співучасників, коли мала місце трансформація одного злочину в інший, відхилення дії, створення організованої групи, у випадках, коли її діяльність була припинена до реалізації мети, з якою її було створено.

Також можна систематизувати спеціальні питання співучасті в злочині залежно від того, до якого інституту можуть бути віднесені «інші» особливості, якими ускладнена та чи інша ситуація співучасті в злочині (наприклад, поєднання особливостей вчинення злочину в співучасті з особливостями вчинення такого злочину спеціальним суб'єктом). Зауважимо також, що конкретні ситуації співучасті в злочині можуть бути ускладнені кількома такими характеристиками, що стосуються кількох різних інститутів кримінального права.

Висновки:

1. Всі ситуації співучасті в злочині з певною долею умовності можуть бути поділені на типові й нетипові. До типових можна віднести ситуації, регламентація яких у чинному КК України є достатньо конкретною й повною (законодавчо закріплені їхні змістовні характеристики, визначені особливості відповідальності співучасників, зокрема, правила кваліфікації їхніх діянь тощо).

2. Поряд із типовими ситуаціями співучасті в злочині існують і нетипові (особливі), зміст яких характеризується певною «проблемністю». Серед них є такі, у яких «проблемність» обумовлена поєднанням окремих проявів співучасті в злочині з іншими особливостями його вчинення в межах інших інститутів кримінального права. На наш погляд, саме ця підгрупа проблемних ситуацій має охоплюватись поняттям «спеціальні питання співучасті в злочині».

3. Окремі науковці розглядають у межах спеціальних питань співучасті в злочині ситуації, які є проявами причетності до злочину, так званої невдалої співучасті, необережного співзаподіяння («співучасті» в необережних злочинах). Такий підхід видається некоректним перш за все з огляду на те, що ці ситуації взагалі не є проявами співучасті в злочині.

4. Проблемні ситуації, що відповідно до запропонованого нами підходу утворюють обсяг поняття «спеціальні питання співучасті в злочині», можна певним чином сис-

тематизувати. Орієнтирами такої систематизації можуть бути чинники, які обумовлюють проблемність їхнього змісту. Найбільш значущим із цих чинників є ступінь конкретності й повноти законодавчої регламентації відповідної ситуації чи повна її (регламентації) відсутність.

5. Ще одним орієнтиром систематизації розглядуваних ситуацій може бути «інституційна» належність тих їхніх особливостей, які, поєднуючись із певними проявами співучасті, визначають конкретний зміст проблемності. Більшість таких особливостей відносяться до інститутів стадій злочину, суб'єкта злочину та вини. В окремих ситуаціях зазначені особливості можуть «представляти» одразу декілька інститутів.

Список використаних джерел:

1. Абакумова Ю.В. Інститут співучасті в кримінальному праві України: природа, сутність, сучасні проблеми визначення : [монографія] / Ю.В. Абакумова ; за ред. В.Г. Лукашевича. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 319 с.
2. Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф.Г. Бурчак. – К. : Вища школа, 1986. – 208 с.
3. Гришаев П.И. Соучастие по советскому уголовному праву / П.И. Гришаев, Г.А. Кригер. – М. : Госюриздат, 1959. – 256 с.
4. Козлов А.П. Соучастие: традиции и реальность / А.П. Козлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 362 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
6. Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів : [підручник] / [В.В. Кузнецов, А.В. Савченко] ; за заг. ред. професорів Є.М. Моїсєєва та О.М. Джузи, наук. ред. к. ю. н., доц. І.А. Вартилицька. – 2-ге вид., перероб. – К. : КНТ, 2007. – 300 с.
7. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: [навч. посіб.] / В.О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.
8. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Курс советского уголовного права: Общая часть / А.А. Пионтковский. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1961. – 666 с.
9. Трайнин А.Н. Учение о соучастии / А.Н. Трайнин. – М. : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. – 160 с.
10. Уголовное право России. Часть общая : [учебник для вузов] / под ред. Л.Л. Кругликова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 243 с.
11. Утевский Б.С. Соучастие в преступлении / Б.С. Утевский ; под ред. И.Т. Голякова. – М. : Юридическое издательство НКЮ СССР. – 1939. – 356 с.
12. Чернов В.Г. Соучастие в делящихся и продолжаемых преступлениях / В.Г. Чернов // СЮ. – 1984. – № 17 – С. 9–10.

